

Pkf Revisjon AS
Postboks 199 Manglerud
0612 OSLO

VÅR REFERANSE
20/7517

DERES REFERANSE

DATO
26.05.2021

Tilsynsrapport

Tilsynsrapporten oppsummerer tilsyn hos PKF Revisjon AS som ble gjennomført 2. – 8. september 2020. Det vises til foreløpig tilsynsrapport av 11. desember 2020 og revisjonsselskapets tilsvarende av 18. januar 2021. Tilsynet avdekket alvorlige mangler i revisjonsselskapets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket som har resultert i vedtak om overtredelsesgebyr etter hvitvaskingsloven § 49. Tilsynet avdekket også vesentlige mangler ved gjennomføring av revisjonsoppdrag.

1. INNLEDNING

Tilsynet inngår i tilsynsarbeidet med revisjonsselskaper som reviderer foretak av allmenn interesse. Finanstilsynet skal blant annet utføre periodisk kvalitetskontroll med slike revisjonsselskaper minst hvert tredje år, jf. revisorloven § 5b-2 første ledd, annet punktum.

Formålet med tilsynet er å kontrollere oppfyllelsen av lovkrav, herunder identifisere og påpeke eventuelle svakheter knyttet til revisjonsselskapets gjennomføring av revisjonsoppdrag. Selskapets etablerte retningslinjer og rutiner er sentrale for å sikre overholdelse av revisorlovgivningen, herunder god revisjonsskikk.

2. SELSKAPETS ORGANISERING, RETNINGSLINJER OG RUTINER

I henhold til revisorloven § 5b-1 skal revisjonsselskap etablere systemer for intern kvalitetskontroll. Dette innebærer et krav om at virksomheten drives forsvarlig, herunder at det etableres retningslinjer og rutiner som skal bidra til at revisjonen skjer i samsvar med revisorloven. Finanstilsynet legger til grunn at kvalitetskontrollsystemer som er i samsvar med ISQC 1 langt på vei vil tilfredsstille dette lovkravet. De svakheter og mangler som Finanstilsynet avdekket i revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner eller i etterlevelsen av disse, gjennomgås i punkt 2.1 til 2.3 i det følgende.

2.1 Gjennomføring av revisjonsoppdrag

Finanstilsynet har ved gjennomgang av enkeltoppdrag konstatert at det er betydelige svakheter i revisjonsutførelsen. Dette gjelder både utførte revisjonshandlinger og dokumentasjon. Svakheterne utgjør brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd og § 5-3. Forholdene er også brudd på revisjonsselskapets interne kvalitetskontrollsystem. Finanstilsynet mener at revisjonsselskapet må kommunisere klart at revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner for utførelse og dokumentasjon av revisjonsoppdrag, herunder oppdragsansvarliges kvalitetskontroll, må følges. Det vises til revisorloven § 5b-1, jf. ISQC 1 punkt 16c, 26 – 28 og 32.

2.2 Intern overvåkingskontroll (syklisk inspeksjon)

Finanstilsynet har testet om gjennomført syklisk inspeksjon har avdekket de forhold som Finanstilsynet forventer at en inspeksjon på oppdragsnivå skal avdekke. Finanstilsynet avdekket svakheter i revisjonsutførelsen som ikke var påpekt i den sykliske inspeksjonen. Dette gjaldt svakheter i utførelse av revisjonshandlinger relatert til inntekter og mangler ved dokumentasjon av revisjon av misligheter og nærstående parter.

Sykliske inspeksjoner skal bidra til å avdekke svakheter i den utførte revisjonen. Årsaken til avvikene må deretter analyseres, og korrigerende tiltak iverksettes slik at revisjonsutførelsen blir i samsvar med revisorloven, herunder god revisjonsskikk. Det vises til revisorloven § 5b-1 og ISQC 1 punkt 48.

Finanstilsynet tar til etterretning at revisjonsselskapet allerede i november 2020 har gjennomført tiltak som styrker gjennomføringen av overvåkingskontrollen.

3. ETTERLEVELSE AV HVITVASKINGSREGELVERKET

Vurdering av foretakets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket følger i punkt 3 nedenfor. Finanstilsynets vurdering av vedtak om overtredelsesgebyr fremkommer i punkt 6.

3.1 Virksomhetsinnrettet risikovurdering

Lovkravet

For å ivareta kravet om risikobasert tilnærming i hvitvaskingsloven § 6 må revisjonsselskapet utarbeide risikovurderinger som skal være tilpasset selskapets virksomhet. Hvitvaskingsloven § 7 lyder:

- (1) *Rapporteringspliktige skal identifisere og vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering knyttet til sin virksomhet.*
- (2) *Ved risikovurderingen etter første ledd skal den rapporteringspliktige blant annet ta i betraktning*
 - a) *egen virksomhet, herunder særlig virksomhetens art og omfang*
 - b) *virksomhetens produkter, tjenester og kundeforhold*
 - c) *type kunder og kundegrupper*
 - d) *geografiske forhold*
- (3) *Rapporteringspliktige skal særskilt vurdere risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering før nye produkter og tjenester tilbys og før ny teknologi tas i bruk.*

- (4) *Rapporteringspliktiges risikovurderinger skal tilpasses virksomhetens art og omfang.*
- (5) *Risikovurderingene skal dokumenteres, holdes oppdatert og stilles til rådighet for tilsynsmyndigheten.*

Revisorer har en viktig rolle i bekjempelsen av hvitvasking og terrorfinansiering, og arbeid på dette området må derfor være inkludert i revisjonsselskapets styrings- og kontrollstruktur på linje med andre aktiviteter. Den virksomhetsrettede risikovurderingen er et sentralt element i denne strukturen og danner grunnlaget for revisjonsselskapets arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering. Det er gjennom risikovurderingen at behovet for tiltak som kan redusere risikoen for å bli utnyttet i hvitvasking eller terrorfinansiering synliggjøres. Ansvar for etablering av en forsvarlig styrings- og kontrollstruktur tilligger det øverste organet, normalt styret i revisjonsselskaper. Dette innebærer at den virksomhetsinnrettede risikovurderingen skal vedtas i revisjonsselskapets øverste organ.

Det må fremgå av risikovurderingen at revisjonsselskapet har identifisert hvilke eksterne forhold (trusler mot virksomheten) og interne forhold (sårbarheter ved virksomheten) som påvirker risikoen for at revisjonsselskapets tjenester kan bli utnyttet som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering. Fordi de eksterne og interne forholdene er bestemmende for revisjonsselskapets risiko for å bli utnyttet som ledd i hvitvasking og terrorfinansiering, må risikovurderingen inneholde en samlet vurdering av hvordan eksterne og interne forhold påvirker hverandre (risikoen). Eksempelvis kan et revisjonsselskap ha relativt få trusler mot virksomheten, men med svak kunnskap blant de ansatte om hvordan hvitvasking og terrorfinansiering skjer og om hvilke plikter som følger av hvitvaskingsloven, kan risikoen for å bli utnyttet av andre som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering likevel være høy.

Revisjonsselskapet må forstå hvordan selskapets ulike tjenester kan brukes av kunder som ønsker å hvitvaske eller finansiere terror. Dette gjelder også revisjonsoppdrag. Dersom revisjonsselskapet har kunder som driver virksomhet i bransjer med økt risiko for hvitvasking, må risikovurderingen reflektere hvorfor de enkelte bransjer er utsatt for økt risiko for hvitvasking samt hvilke indikasjoner på hvitvasking eller terrorfinansiering som er knyttet til de enkelte bransjer.

Videre må risikovurderingen inkludere spørsmålet om hvilke interne forhold som påvirker risikoen for at revisjonsselskapets tjenester kan bli brukt som ledd i hvitvasking og terrorfinansiering. Eksempler på interne forhold som kan øke risikoen er manglende eller mangelfulle rutiner for hvordan pliktene i hvitvaskingsloven skal oppfylles, mangelfull kunnskap blant medarbeiderne om de interne rutinene og indikatorer på hvitvasking og terrorfinansiering, manglende støtte i elektroniske systemer eller at det ikke avsettes tilstrekkelige ressurser til å oppfylle forpliktelsene.

Det er revisjonsselskapets eget risikobilde som skal kartlegges. Selv om det tas utgangspunkt i en mal for risikovurdering som er utarbeidet av tredjeparter, må slike maler tilpasses egen virksomhet. En konkret tilpassing innebærer at risikovurderingen vil variere i omfang og kompleksitet, avhengig av revisjonsselskapets størrelse, tjenestespekter, kundemasse, internasjonale tilknytning m.m. En nærmere omtale av innholdet i den virksomhetsrettede risikovurderingen er tatt inn i rundskriv 14/2019 punkt 3.2.2.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsselskapet har konsesjon både som revisjonsselskap og regnskapsførerforetak. Begge disse konsesjonstypene er underlagt hvitvaskingsloven, jf. § 4.

Under tilsynet ble det fremlagt hvitvaskingsrutiner som var fastsatt av selskapets styre 25. januar 2018. Disse rutinene inneholder ingen virksomhetsrettet risikovurdering. Hvitvaskingsloven ble endret med virkning fra 15. oktober 2018.

Den norske Revisorforening ("DnR") utarbeidet støttemateriell for overholdelse av lovgivningen i slutten av oktober 2019 og Finanstilsynet utga veileder i slutten av desember 2019.

Revisjonsselskapet har fremlagt referat fra styremøte 29. januar 2019 der revisjonsselskapet behandlet ny virksomhetsrettet risikovurdering for selskapet. Av referatet fremgår det at det er flere uavklarte problemstillinger knyttet til blant annet forståelse av reglene og til den praktiske gjennomføringen av regelverket, herunder hvilke tiltak som kunne legges inn som handlinger i revisjonsmetodikken og hva som burde legges i prosesslister mv. Revisjonsselskapet vedtok således å avvente ny risikovurdering til det forelå bedre avklaringer og støttemateriell fra DnR. I tillegg ble revisjonsselskapets hvitvaskingsansvarlige sykemeldt i denne perioden. Våren 2020 ble det utpekt ny hvitvaskingsansvarlig i revisjonsselskapet.

Risikovurderingen som ble behandlet på styremøtet 29. januar 2019 mangler identifisering av hvilke eksterne forhold (trusler mot virksomheten) og interne forhold (sårbarheter ved virksomheten) som påvirker risikoen for at revisjonsselskapet kan bli brukt som ledd i hvitvasking eller terrorfinansiering. Fordi de eksterne og interne forholdene er bestemmende for revisjonsselskapets risiko for å bli brukt som ledd i hvitvasking og terrorfinansiering, må risikovurderingen inneholde en samlet vurdering av hvordan eksterne og interne forhold påvirker hverandre (risikoen). Vurderingen dekker hvitvaskingslovens § 8 som forutsetter at følgende områder skal dekkes:

- Beskrivelse av arten av egen virksomhet
- Omfanget av virksomheten
- Tjenester som leveres
- Type kunder og kundegrupper
- Geografiske forhold
- Vurdering av om hvordan revisjonsselskapets kunder kan være involvert i terrorfinansiering

Selskapet hadde på tilsynstidspunktet ikke en virksomhetsinnrettet risikovurdering som oppfyller hvitvaskingsloven krav. Ovennevnte er brudd på hvitvaskingsloven § 7. Da plikten til å gjennomføre en virksomhetsrettet risikovurdering har vært gjeldende siden oktober 2018 og en slik vurdering danner grunnlaget for selskapets arbeid mot hvitvasking og terrorfinansiering, anser Finanstilsynet dette som et alvorlig brudd på selskapets plikter etter hvitvaskingsloven.

Finanstilsynet har merket seg at styret vedtok ny risikovurdering den 10. september 2020, etter tilsynet, og har i den forbindelse også fremlagt dokumentasjon for vurdering av risikoen knyttet til egne kunder og kundegrupper opp mot de generelle overordnede risikovurderingene knyttet til bransjer.

3.2 Rutiner

Lovkravet

Revisjonsselskapet skal ha skriftlige rutiner som sikrer etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket, jf. hvitvaskingsloven § 8 første ledd. For at rutinene skal virke etter sin hensikt, må de være tilpasset

virksomhetens art og omfang, jf. § 8 andre ledd. Det må være en sammenheng mellom den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og rutineene. At rutineene skal tilpasses virksomhetens art og omfang innebærer at revisjonsselskaper med få kunder og et begrenset tjenestetilbud ikke vil trenge et like omfattende og komplekst rutineverk som større selskaper. Plikten til å ha skriftlige rutiner påhviler alle revisjonsselskaper, uansett størrelse, og er en videreføring av tilsvarende plikt etter hvitvaskingsloven av 2009.

De skriftlige rutineene må dekke både plikter som skal sikre at foretaket har forsvarlig styring og kontroll med antihvitvaskingsarbeidet og plikter som skal ivaretas av de ansatte i den løpende oppdragsutførelsen. Rutineene må angi *hva* som skal gjøres og *hvordan* dette skal gjøres.

Rutineene er sentrale i revisjonsselskapets risikostyring- og kontrollsystem, og skal derfor vedtas i selskapets øverste organ, jf. hvitvaskingsloven § 8 fjerde ledd. Finanstilsynet har lagt til grunn at det er tilstrekkelig at overordnede rutiner fastsettes av foretakets øverste organ. Mer detaljerte rutiner som beskriver hvordan pliktene skal utføres (operative rutiner) kan fremgå av egne dokumenter eller systemer, for eksempel i form av sjekklister. De operative rutineene kan fastsettes på et lavere nivå i revisjonsselskapet, men må ha en klar forankring i den overordnede rutinen.

Revisjonsselskapets rutiner

I forbindelse med tilsynet ble det fremlagt rutine for "*Kontroll- og kommunikasjonsrutiner etter hvitvaskingsloven § 23*". Denne rutinen ble fastsatt av selskapets styre 25. januar 2018.

Revisjonsselskapet har vært prosess med å utarbeide nye rutiner for å ivareta endringer i hvitvaskingsloven som trådte i kraft 15. oktober 2018. Nye rutiner ble fastsatt av selskapets styre 10. september 2020 sammen med ny risikovurdering jf. over.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsselskapets hvitvaskingsrutiner som var gjeldende på tilsynstidspunktet var fastsatt av selskapets styre 25. januar 2018. Rutineene var derfor ikke oppdatert i samsvar med nye og endrede krav i ny hvitvaskingsloven av 15. oktober 2018, jf. Finanstilsynets rundskriv 14/2019.

Forholdet er brudd på hvitvaskingsloven § 8 der det stilles krav til at revisjonsselskapet skal ha oppdaterte rutiner for å sikre at virksomheten håndterer identifisert risiko og oppfyller plikter etter hvitvaskingslovgivningen. Finanstilsynet har merket seg at revisjonsselskapet har utarbeidet nye rutiner som er fastsatt av styret 10. september 2020.

3.3 Risikobasert kundetiltak

Lovkravet

Rapporteringspliktige skal gjennomføre kundetiltak og løpende oppfølging på grunnlag av en vurdering av risiko for hvitvasking og terrorfinansiering. Risikoen skal vurderes ut fra blant annet kundeforholdets formål. Revisjonsklientens bransje herunder komplekse avtaleforhold, internasjonale tilknytninger og eierstruktur er forhold som revisor må vurdere spesielt. For dette formål kan rapporteringspliktige utarbeide standardiserte risikoprofiler for kundene. Det fremkommer videre av Finanstilsynets rundskriv 14/2019 punkt 3.3.2 at for å gjennomføre de korrekte kundetiltakene på den enkelte kunde, må alle kunder risikoklassifiseres. Risikoklassifiseringen må bygge på generelle vurderinger fra foretakets egen risikovurdering og

konkrete forhold tilknyttet den enkelte kunde. Risikovurderingen skal dokumenteres for hvert enkelt oppdrag.

3.4 Revisjonsselskapets risikoklassifisering av enkeltkunder

Risikoklassifiseringen må ta utgangspunkt i de generelle vurderingene som er gjort i den virksomhetsinnrettede risikovurderingen og deretter i konkrete forhold ved den enkelte kunde. Dersom det er høy risiko for hvitvasking eller terrorfinansiering, skal rapporteringspliktige gjennomføre forsterkede kundetiltak. Tiltakene vil variere fra kunde til kunde, men vil i stor grad styres av hvilken bransje kunden opererer i. Finanstilsynet er av den oppfatning at rapporteringspliktige må dokumentere særskilte vurderinger knyttet til kundens bransje når kunden driver virksomhet i høyrisikobransjer. Det vises særlig til hvitvaskingsloven §§ 9 første ledd, 6 og 17, samt Finanstilsynets rundskriv 8/2019 punkt 2.4.

Det følger av revisjonsselskapets hvitvaskingsrutine av 25. januar 2018 punkt 4.4 at det i forbindelse med akseptvurdering av nye oppdrag skal gjøres en vurdering av risiko for transaksjoner med tilknytning til utbytte av straffbare handlinger eller forhold knyttet til terrorfinansiering. En oppsummering av risikovurderingen skal følge oppdragsdokumentasjonen. Av rutinen fremkommer det videre at på revisjonsoppdrag dokumenteres dette normalt sammen med akseptvurderingen.

Finanstilsynets vurdering

Revisjonsselskapet har ikke hatt en risikoklassifisering av kundene som kreves etter hvitvaskingsloven av 2018. Finanstilsynet erfarte også at risikovurdering på enkeltkunder som nevnt i selskapets hvitvaskingsrutine i stor grad ikke var dokumentert i revisjonsdokumentasjonen i samsvar med rutiner for dette. Det vises til oppdragsgjennomgangen under. Revisjonsselskapet benytter et virksomhetsstyringssystem (Visena) der alle kunder har blitt risikoklassifisert for revisjonsformål. Denne klassifiseringen har ikke hensyntatt kravene i hvitvaskingsloven. Manglende rutiner for og gjennomføring av risikoklassifisering er brudd på hvitvaskingsloven § 8 jf. § 9 og § 9.

Finanstilsynet har merket seg at revisjonsselskapet har fastsatt nye rutiner og foretatt risikovurdering og klassifisert alle kunder pr 10. september 2020.

3.5 Internkontroll

Revisjonsselskapet plikter å gjennomføre internkontroll for å påse at pliktene etter hvitvaskingsloven overholdes, jf. hvitvaskingsloven § 35 første ledd. Skriftlige rutiner må også omfatte hvordan internkontrollen innrettes. Rutinene må angi hvem som skal gjennomføre kontrollen, hvor ofte kontroller skal utføres, hvilke plikter etter hvitvaskingsregelverket som skal kontrolleres og hvordan kundeoppdrag skal velges ut for kontroll. Rutinene må også angi hvordan eventuelle avvik skal følges opp.

Det ble opplyst under tilsynet at revisjonsselskapet gjennomfører kontroll rettet mot etterlevelsen av enkelte plikter i hvitvaskingsloven på oppdragsnivå som ledd i selskapets sykliske inspeksjon, jf. ISQC1 punkt 48. Hvitvaskingsrutinene som gjaldt på tilsynstidspunktet omhandlet ikke internkontroll. Uansett, er det Finanstilsynet vurdering at den kontrollen som ble utført som del av syklisk kontroll av revisjonsoppdrag, er mangelfull i forhold til kravet i hvitvaskingsloven § 35.

Mangelfulle rutiner og internkontroller rettet mot etterlevelsen av hvitvaskingsregelverket er brudd på hvitvaskingsloven § 8, jf. § 35 første ledd.

Når revisjonsselskapet ikke sikrer at manglende etterlevelse av plikter etter hvitvaskingsloven blir fanget opp i interne kontroller, blir ikke nødvendige tiltak iverksatt. Finanstilsynet mener derfor at bruddene på hvitvaskingsloven § 8, jf. § 35, og på § 35 er alvorlige. Finanstilsynet har merket seg at revisjonsselskapet har fastsatt nye rutiner 10. september 2020, som omhandler intern kontroll.

3.6 Forespørsler fra myndigheter

Revisjonsselskapet skal ha systemer som muliggjør raske og fullstendige svar på forespørsler fra Økokrim, Finanstilsynet eller andre offentlige myndigheter om selskapet har eller i løpet av de siste fem år har hatt kundeforhold til konkrete personer og om kundeforholdets art, jf. hvitvaskingsloven § 30 tredje ledd. Dette inkluderer personer som har vært reelle rettighetshavere. Bestemmelsen stiller særlige krav til lagringsmåten for opplysninger og dokumenter.

Revisjonsselskapet hadde ikke på tilsynstidspunktet utarbeidet en rutine eller systemer som sikrer at selskapet kan oppfylle ovennevnte forpliktelser.

Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8, jf. § 30 tredje ledd, og brudd på § 30 tredje ledd.

3.7 Finanstilsynets stikkprøvekontroll

For å vurdere etterlevelsen av plikter etter hvitvaskingslovens kapittel 4 om kundetiltak var oppfylt, gjennomførte Finanstilsynet stikkprøvekontroll av følgende seks oppdrag:

- A. Regnskap og bokføring
- B. Eiendomsmegler
- C. Advokatvirksomhet
- D. Forlag
- E. Salg av frukt og grønnsaker
- F. Programvareutvikling
- G. Reklamebyrå

Alle oppdragene er revisjonsoppdrag.

3.7.1 Risikoklassifisering

Det vises til punkt 3.3 over. For å sikre at riktige kundetiltak gjennomføres, må hver enkelt kunde risikoklassifiseres.

Revisjonsselskapet plikter til enhver tid å ha en oppdatert risikoklassifisering av kunden. Dette gjelder uavhengig av den risikoklassifiseringen som ble tildelt kunden på tidspunktet for avtaleinngåelsen.

Det forelå ikke risikoklassifisering av noen av de syv revisjonsoppdragene som ble gjennomgått.

På bakgrunn av innsendte rutiner og stikkprøvekontroll på enkeltoppdrag, mener Finanstilsynet at revisjonsselskapet ikke har hatt skriftlige rutiner som ivaretar plikten til å risikoklassifisere kunder. Dette er brudd på hvitvaskingsloven § 8, jf. § 9 første ledd.

3.7.2 Reelle rettighetshavere

Revisjonsselskapet skal innhente og bekrefte opplysninger om fysiske personer som, alene eller sammen med nære familiemedlemmer, direkte eller indirekte eier eller kontrollerer mer enn 25 prosent av eierandelene til kunden, har rett til å utpeke eller avsette mer enn halvparten av kundens styremedlemmer eller utøver kontroll over den juridiske på annen måte (reelle rettighetshavere), jf. hvitvaskingsloven § 13 tredje ledd, jf. § 14.

Selv om reelle rettighetshavere ofte vil være sammenfallende med eierne, kan det være forhold som tilsier at situasjonen er en annen. Revisjonsselskapet må derfor dokumentere en vurdering av dette.

Av revisjonsselskapets rutine fra 2018 er det angitt at det skal registreres opplysninger om reelle rettighetshavere. Imidlertid er det ingen skriftlig rutine for å identifisere og bekrefte ulike reelle rettighetshavere, utover de som har eierandeler på mer enn 25 prosent. Det mangler også rutine for hvordan slik identifikasjon og bekreftelse av identiteten skal gjennomføres.

Tilsynet avdekket svakheter i identifiseringen og dokumentasjonen av reelle rettighetshavere for oppdrag A-F. I revisjonsdokumentasjonen er det i hovedsak angitt hvem som er reelle rettighetshavere, men opplysningene er i liten grad bekreftet mot offentlig registre. Det fremkommer heller ikke av dokumentasjonen hvordan revisor faktisk har kontrollert og kommet frem til hvem som er reelle rettighetshavere. Det fremkommer heller ingen vurdering om informasjonen fortsatt er gjeldende.

Manglende rutine for å innhente og bekrefte opplysninger om reelle rettighetshavere innebærer brudd på revisjonsselskapets plikter etter hvitvaskingsloven § 8, jf. § 14, og manglende identifikasjon og bekreftelse på reelle rettighetshavere er brudd på hvitvaskingsloven § 14. Manglende oppfølging av kundeforholdet er brudd på hvitvaskingsloven § 24.

3.7.3 Politisk eksponert person (PEP)

Revisjonsselskapet skal avgjøre om kunden, personer som handler på vegne av kunden, eller reelle rettighetshavere er PEP, eventuelt nært familiemedlem eller kjent medarbeider til en PEP, jf. hvitvaskingsloven §§ 12 fjerde ledd og 13 fjerde ledd.

Formålet med lovreguleringen er å motvirke at midler som har opphav i korrupsjon blir hvitvasket eller brukt til å finansiere terror. Det er internasjonalt anerkjent at kundeforhold med PEP'er på generelt grunnlag antas å innebære økt korrupsjonsrisiko. Nærstående av en PEP, som er kunder hos den rapporteringspliktige, skal identifiseres da de også kan dra fordel av eller bli misbrukt i forbindelse med hvitvasking.

Av revisjonsselskapets rutine fra 2018 er det angitt at det skal konkluderes med høy risiko og gjennomføres forsterket kontrolltiltak hvis klientens nærstående eller reelle rettighetshavere er en politisk eksponert person (PEP). Revisjonsselskapet har verken rutiner for å avdekke om kunden har tilknytning til PEP'er, for å innhente godkjenning fra overordnet før etablering eller opprettholdelse av kundeforhold som er tilknyttet PEP, eller for å gjennomføre forsterkede kundetiltak overfor kunden i ett år etter at en PEP avsluttet sin stilling eller sitt verv. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 8, jf. §§ 12 fjerde ledd, 13 fjerde ledd og 18. Finanstilsynet mener at bruddet er alvorlig.

Finanstilsynets stikkprøvekontroll viste at det i praksis ikke gjennomføres noen tiltak for å avdekke om den enkelte kunde har vært eller er tilknyttet PEP'er. Dette gjaldt oppdrag A – C og E – G. Det er brudd på hvitvaskingsloven § 13 fjerde ledd. Finanstilsynet mener at bruddet er alvorlig. Finanstilsynet bemerker også at lovens definisjon av PEP ble endret i ny hvitvaskingslov, og inkluderer nå også nasjonale PEP'er.

3.7.4 Løpende oppfølging

Revisjonsselskapet må løpende påse at de har den kunnskapen om kunden som er nødvendig for å kunne iverksette relevante kundetiltak, og forøvrig håndtere risikoen som den enkelte kunde utgjør. Hvilke tiltak som er nødvendig for til enhver tid å ha oppdatert kunnskap om den enkelte kunde, vil variere med den enkelte kunde og særlig mellom de enkelte bransjer kundene opererer i. Eksempler på oppfølging kan være å innhente oppdatert informasjon om kundens virksomhet og kontraktsparter, reelle rettighetshavere eller mulige PEP'er.

Økt kunnskap om kunden og eventuelle endringer hos denne vil kunne gjøre at risikobildet endrer seg. Det skal derfor jevnlig gjennomføres kundetiltak som ledd i løpende oppfølging, og uansett når det er tvil om tidligere innhentede opplysninger er korrekte eller tilstrekkelige, jf. hvitvaskingsloven § 24. Dersom kundetiltak som ledd i løpende oppfølging ikke kan gjennomføres, skal kundeforholdet avvikles.

Selv om en fortsettelsesvurdering i samsvar med revisorloven kan ivareta enkelte plikter, må revisor sikre at kravet til løpende oppfølging etter hvitvaskingsloven er ivaretatt.

Det fremkommer av revisjonsselskapets skriftlige rutine fra 2018 at oppdragsansvarlig revisor har ansvar for at løpende oppfølging blir utført i henhold til kravet i hvitvaskingsloven. Finanstilsynets kontroll viser at det er svakheter i etterlevelsen av rutinen. Det var ikke dokumentert oppfølging av eierskap, reelle rettighetshavere eller PEP'er for oppdrag A, B, C eller D. Oppdrag E – G ble akseptert i 2019 og 2020. Manglende løpende oppfølging er brudd på hvitvaskingsloven § 24.

4. Finanstilsynets kontroll av revisjonsutførelsen

Som ledd i det stedlige tilsynet valgte Finanstilsynet ut 10 revisjonsoppdrag for kontroll av revisjonsselskapets etterlevelse av revisorloven, herunder god revisjonsskikk. Nedenfor angis bransjen de ulike kontrollerte foretakene:

- A. Skadeforsikring - foretak av allmenn interesse
- B. Post- og budtjenester
- C. Konsulentvirksomhet tilknyttet informasjonsteknologi
- D. Advokatvirksomhet
- E. Eiendomsmegler
- F. Regnskap og bokføring
- G. Reklamebyrå
- H. Programvareutvikling
- I. Salg av frukt og grønnsaker
- J. Forlag

Finanstilsynet hadde en full gjennomgang av oppdrag A og B. Oppdrag C ble valgt ut for test av revisjonsselskapets sykliske inspeksjon. For oppdrag D – J ble utvalgte deler av revisjonsutførelsen gjennomgått. Forøvrig ble etterlevelsen av revisjonsselskapets retningslinjer og rutiner kontrollert ved gjennomgangen av de nevnte oppdragene.

4.1 Oppdrag A

4.1.1 Generelle IT-kontroller og bruk av ekstern tjenesteleverandør

Sentrale deler av foretakets virksomhet er avhengige av IT-systemer. Foretaket har utkontraktert vesentlige deler av virksomheten, herunder regnskapsføring, kapitalforvaltning, medlemsadministrasjon med vedlikehold av medlemsregister og utfakturering, oppfølging av kundefordringer og innbetalinger. Tjenesteleverandøren har også bankfullmakter og foretar erstatningsutbetalinger. Som del av oppgavene gjort på vegne av foretaket har tjenesteleverandøren ansvaret for å drive sentrale IT-systemer for foretaket, herunder regnskapssystemet og faktureringssystemet. ISA 402 omhandler særlige hensyn ved revisjon av en enhet som bruker en serviceorganisasjon.

Under "Interne forhold" og "IT-miljø" fremgår det at *"xxs informasjonssikkerhet og risikovurderinger av IKT i forhold til IKT-forskriften er gjennomgått eksternt ref. P.4.3."* Dette dokumentet er imidlertid datert juni 2014, og revisor har under tilsynet bekreftet at IT-kontrollene hos tjenesteleverandøren relatert til oppgavene de utfører for foretaket ikke er testet, verken gjennom innhenting av en ISA 3402-rapport eller på annen måte siden 2014. Dette innebærer også at revisor heller ikke har testet foretakets generelle IT-kontroller og relevante applikasjonkontroller siden 2014.

ISA 315 punkt 18 krever at revisor opparbeider seg *"en forståelse av de delene av informasjonssystemet, herunder de tilknyttede forretningsprosessene, som er relevante for finansiell rapportering"*. Dette omfatter *"de transaksjonsklassene i enhetens virksomhet som er vesentlige for regnskapet"* og *"de prosedyrene innen både IT-systemer og manuelle systemer som initierer, registrerer, prosesserer og eventuelt korrigerer transaksjonene, og overfører dem til hovedboken og rapporterer dem i regnskapet"*. Videre krever ISA 315 punkt 21 at revisor opparbeider seg *"en forståelse av hvordan enheten har håndtert risikoer som følge av bruk av IT"*.

For en virksomhet som er så avhengig av IT-systemer som dette foretaket, følger det av revisjonsstandarder referert over at revisor må teste foretakets generelle IT-kontroller og applikasjonkontroller knyttet til sentrale transaksjonsklasser. Sentrale deler av foretakets virksomhet er utkontraktert til en ekstern tjenesteleverandør. Som del av de utkontrakterte oppgavene har tjenesteleverandøren ansvaret for å drive sentrale IT-systemer for foretaket, herunder regnskapssystemet og faktureringssystemet.

Revisor har dokumentert en beskrivelse av de interne kontrollene hos tjenesteleverandøren som er av betydning for oppgavene den utfører for foretaket. Revisor har imidlertid for 2019 valgt å ikke teste de generelle IT-kontrollene og relevante applikasjonkontroller for systemer som driftes av tjenesteleverandøren, verken gjennom egen testing av IT-kontrollene hos tjenesteleverandøren eller gjennom innhenting av type 2-rapport fra serviceleverandørens revisor, jf. ISA 402 punkt 16-17.

Finanstilsynet mener at revisor ikke har innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for foretakets generelle IT-kontroller. Dette medfører at revisor ikke har gjennomført handlinger for å påse at integriteten til og påliteligheten av data behandlet av de relevante IT-systemene som driftes av tjenesteleverandør er opprettholdt. Finanstilsynet mener forholdet utgjør et brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 315 punkt 18 og 21, jf. ISA 402 punkt 16-17.

4.1.2 Manglende revisjonsbevis for fullstendighet av inntekter

For å revidere premieinntektene har revisor planlagt følgende handlinger:

- Test av fakturasystemet, og overføring av fakturert inntekt til regnskapssystemet.
- Substanskontroll av premieinntekter for et utvalg forsikrede personer.
- Analytisk kontroll av samlet årspremie sammenlignet med året før.

Test av fakturasystemet

For å teste fakturasystemet, planla revisor å gjennomføre en vugge-til-grav-test av innmelding av et nytt medlem i forsikringsordningen, utfakturering av premie og bokføring av inntektene. Siden testen gjelder IT-kontroller, vil en vugge-til-grav-test kunne gi revisjonsbevis for at kontrollene fungerer effektivt. Dette under forutsetning av at generelle IT-kontroller er på plass. Tilstrekkelig revisjonsbevis ved test av kontroll forutsetter at testing utføres i henhold til ISA 330. Revisor valgte imidlertid å ikke gjennomføre vugge-til-grav-testen, med referanse i revisjonsfilen om at testen ble gjort for 2015-revisjonen, og ikke utføres i 2019-revisjonen. Revisor har ikke dokumentert sin begrunnelse for at det er mulig å rullere en slik vugge-til-grav-test av utfakturering og hvorfor det ikke er nødvendig med testing i henhold til ISA 330.

Betingelser som må være til stede for anvendelse av revisjonsbevis innhentet ved tidligere revisjoner fremgår av ISA 330 punkt 13. Videre fastslår ISA 330 punkt 14b at revisor ved rulling av test av kontroller skal "*teste kontrollene minst en gang hver tredje revisjon*". Dette innebærer etter Finanstilsynets vurdering at revisor for 2019-revisjonen ikke har tilfredsstillende grunnlag for å konkludere med at fakturasystemet har fungert effektivt. Forholdet er et alvorlig brudd på ISA 330 punkt 13 og 14 samt ISA 500 punkt 6.

Kontroll av premieinntekter

Revisor har kontrollert utfakturerte premieinntekter for et utvalg medlemmer i forsikringsordningen. Utvalget er tatt ut fra rapport fra faktureringssystemet over utfakturerte premier. Kontrollen har blant annet omfattet kontroll mot underliggende betingelser, samt kontroll av at utestående er betalt.

Revisjonshandlingen tar imidlertid utgangspunkt i fakturert inntekt, slik at handlingen ikke kontrollerer om alle forsikringskunder som skulle faktureres er blitt fakturert. Videre medfører den manglende testingen av foretakets generelle IT-kontroller, jf. punkt 3.1.1, samt den manglende testingen av at fakturasystemet fungerer som det skal, at revisor heller ikke har etterprøvd integriteten til og påliteligheten av data behandlet av fakturasystemet. Etter Finanstilsynets vurdering har revisor derfor ikke innhentet betryggende sikkerhet for fullstendigheten og påliteligheten av rapporten som benyttes som grunnlag for kontrollen av premieinntektene. Forholdet medfører brudd på ISA 500 punkt 9(a).

Analytisk kontroll

Revisor har gjennomført en analyse av samlet årspremie sammenlignet med året før. Revisor bekreftet under tilsynet at analysen skal utgjøre en revisjonshandling som skal bidra til å gi betryggende sikkerhet for foretakets inntekter.

Revisor har imidlertid ikke fastsatt en konkret forventningsverdi til bruk i analysen eller hva som skal anses som et akseptabelt avvik i analysen i henhold til ISA 520 punkt 5. Manglene i revisors analytiske kontroll gjør at den ikke er egnet til å gi revisjonsbevis for foretakets inntekter. Det vises til revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 500 punkt 6 og ISA 520 punkt 5 c og d.

4.1.3 Finanstilsynets konklusjon - oppsummering

Basert på de nevnte manglene er Finanstilsynets vurdering at det ikke er utført tilstrekkelige revisjonshandlinger eller innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for fullstendigheten av inntektene. Finanstilsynet mener forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 330 punkt 6-7 og 14b, ISA 402 punkt 16 og ISA 500 punkt 6.

4.2 Oppdrag B

4.2.1 Inntektsrevisjon, test av kontroller

Finanstilsynet har vurdert at revisors test av applikasjonskontroller i regnskapsrapporteringsprosessen for salgsinntekter har vesentlige svakheter:

- Revisor har ikke i tilstrekkelig grad innhentet en forståelse for applikasjonskontrollenes virkemåte og beskrevet denne. Revisor har dermed ikke underbygget at applikasjonskontrollene gir dekning for relevante regnskapspåstander. Det vises til ISA 315 punkt 20 og ISA 330 punkt 8a og 10a.
- Revisor legger til grunn sin vugge-til-grav-test, med et utvalg på én ordre, som en test av applikasjonskontrollene i inntektsprosessen. Applikasjonskontroller innebærer naturlig nok etter sin art automatisering, men revisors kartlegging av egenskapene ved applikasjonskontrollene er ikke tilstrekkelig til å legge til grunn full automatisering i inntektsprosessen og ensartet behandling tvers gjennom applikasjonenes grensesnitt mv. Det kan derfor ikke uten videre legges til grunn at et utvalg på én ordre er tilstrekkelig, slik revisor har gjort. Det vises til ISA 330 punkt 10a og A29, samt ISA 530 punkt 6 og 7.
- Generelle IT-kontroller kan medvirke til at applikasjonskontroller kan fungere effektivt. Revisor har ikke ved egne revisjonshandlinger innhentet revisjonsbevis for at foretakets IT-miljø underlegges hensiktsmessig generelle IT-kontroller. Revisor har heller ikke innhentet revisjonsbevis for at relevante applikasjonskontroller eller generelle IT-kontroller ble dekket av konsernrevisors revisjonshandlinger. Det vises til ISA 315 punkt 21 og ISA 330 10b, jf. A30-31.

Det er Finanstilsynets konklusjon at svakhetene i revisjonsutførelsen medfører at det ikke er grunnlag for å kunne konkludere med at applikasjonskontrollene fungerte effektivt. Av den grunn kunne det ikke legges til grunn redusert kontrollrisiko i innteksregistreringsprosessen. Forholdet utgjør brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 315 punkt 20-21, ISA 330 punkt 8 bokstav a), 10 bokstav a) og bokstav b) med utfyllingspunktene A29-31 og ISA 530 punkt 6 og 7.

4.2.2 Inntektsrevisjon, substanshandlinger

Analytiske substanshandlinger

Revisor har utført en analyse av leveringsgebyr og kommisjonsinntekter og presentert denne som et analytisk revisjonsbevis for inntekter. Den analytiske revisjonshandlingen revisor har utført er ikke utformet på en måte som gjør den egnet til å gi substansbevis for inntekter. Kravene som oppstilles til analytiske substanshandlinger er ikke oppfylt fordi revisor ikke har vurdert handlingens egnethet i forhold til risiko for feilinformasjon eller pålitelighet av informasjonen som er lagt til grunn for analysen. Revisor har heller ikke etablert noen forventning eller fastsatt avvik fra forventning som kan aksepteres.

Den analytiske substanshandlingen tilfredsstillter ikke vilkårene i ISA 520 punkt 5. Av den grunn kan ikke revisor legge analysen til grunn som revisjonsbevis. Analysen kan likevel i noen grad underbygge andre revisjonsbevis for at selskapets inntekter er korrekt.

Øvrige substanshandlinger

For substansrevisjonen av inntekter har revisor i stor grad lagt til grunn rapporter som er generert av enhetens IT-systemer. Utførte substanskontroller medfører avstemming av bokført informasjon i regnskapssystemet mot rapporter fra foretakets egne systemer.

Revisor har ikke utført revisjonshandlinger som medfører sikkerhet for at informasjon generert fra systemene har nødvendig integritet, hverken ved utførelse av IT-revisjon av foretakets systemer eller gjennom substanshandlinger utført med sikte på å verifisere pålitelighet av rapporter som benyttes. Det vises til Finanstilsynets merknad om inntektsrevisjon og test av kontroller, herunder mangelfulle revisjonshandlinger rettet mot foretakets applikasjonskontroller og manglende revisjonshandlinger mot generelle IT-kontroller. Revisor har ikke utført tilstrekkelige handlinger for å evaluere påliteligheten av informasjon som er lagt til grunn som revisjonsbevis. Dette medfører etter Finanstilsynets syn vesentlig svekkelse av revisjonsbevis for foretakets inntekter. Det vises til ISA 315 punkt 20-21 og A107 og ISA 500 punkt 7, 9 og A31.

4.2.3 Finanstilsynets vurdering - oppsummering

Gitt de svakheter som er avdekket i revisjonen av inntekter, herunder manglende IT-revisjon og mangler knyttet til substansrevisjonen, finner Finanstilsynet ikke grunnlag for å konkludere med at revisor har innhentet tilstrekkelige og hensiktsmessige revisjonsbevis for inntektene i årsregnskapet. Forholdet utgjør brudd på revisorloven §§ 5-1 første ledd, 5-2 første og annet ledd, jf. ISA 315 punkt 20-21, ISA 500 punkt 7 og 9, samt ISA 520 punkt 5.

4.3 Finanstilsynets gjennomgang av øvrige revisjonsoppdrag – Oppdrag D – J

4.3.1 Oppdragsvurdering (aksept, fortsettelse og fratreden)

Finanstilsynet konstaterer at det er vesentlige svakheter ved revisors aksept og fortsettelsesvurderinger i oppdragene. Det vises til punkt 2.3 foran.

4.3.1.1 Oppdrag J

Årsregnskapet for 2018 viste årsunderskudd på kr 1 921 071 og negativ egenkapital med kr 2 124 227. 20 % av totalbalansen i foretaket utgjøres av immaterielle eiendeler. Revisor presiserte i revisjonsberetningen at det forelå vesentlig usikkerhet om foretakets evne til fortsatt drift. Revisjonsberetningen er datert 27. juni 2019.

Fortsettelsesvurderingen for 2019 er utført av medarbeider 3. september 2019 og kvalitetssikret av oppdragsansvarlig revisor 25. november 2019. Revisors vurderinger for å kunne fortsette med revisjonsoppdraget er som følger:

- *"Selskapet har tapt egenkapital og leverte årsregnskapet for 2017 for sent. Styret / eier har lånt inn Penger og har selv stillet sikkerhet for lån. Bransjen svinger omsetning/inntjeningsmessig. Selskapets styre arbeider hele tiden med forbedring av inntjening og økt omsetning på bøker. Dette skal gjøres ved å produsere bestselgere. Tapte egenkapital har foreløpig ikke vært en belastning for selskapets kreditorer."*

På tidspunkt for konklusjon om oppdraget kan fortsettes har revisor ikke innhentet noen form for revisjonsbevis for hvordan den oppdaterte økonomiske situasjonen er. Lån fra aksjonær er ikke formalisert som ansvarlig lån eller konvertert til aksjekapital. Det er heller ikke innhentet perioderegnskap eller styreprotokoller på dette tidspunktet. Revisor har heller ikke fulgt opp bruddet på skattebetalingsloven.

Den 3. desember 2019 har medarbeider fulgt opp nummerert brev vedrørende fortsatt drift som ble sendt i forbindelse med 2018 revisjonen. Svaret fra selskapet vedlagt perioderegnskap er arkivert i revisjonsdokumentasjonen. Revisors vurdering er som følger:

- *"Selskapet mottok nummerert brev for tapt egenkapital/usikkerhet vedrørende fortsatt drift. Selskapet har nedbemannet, kvittet seg med tapsprosjekter og driver selskapet litt på nødbluss. Men, de har kommet seg ut av konkursrisiko og går foreløpig i pluss per interim. De håper på et godt julesalg på bøker som pleier å selge godt som gaver. Se vedlegg for mer informasjon."*

Finanstilsynets vurdering og konklusjon

Finanstilsynet mener at revisors fortsettelsesvurdering ikke er tilstrekkelig. Selskapet har betydelig negativ egenkapital og er i en situasjon der styret har handleplikt etter aksjeloven §§ 3-4 og 3-5. På tidspunktet for konklusjonen om å fortsette med revisjonsoppdraget, har ikke revisor innhentet noen form for revisjonsbevis for å følge opp styrets handleplikt. Finanstilsynet mener at revisor skulle satt krav til, og en frist for tilstrekkelig dokumentasjon på at selskapet hadde satt i verk nødvendige tiltak før konklusjon på fortsettelsesvurderingen. Aktuelle tiltak ville i denne situasjonen kunne være å konvertere gjeld til aksjonær til aksjekapital. Selv om selskapet skulle ha kuttet kostnadene vil det likevel ta lang tid før selskapet vil kunne få opparbeidet seg en forsvarlig egenkapital. Hvis revisor ikke fikk innhentet slike revisjonsbevis skulle revisor varslet egenfratredden, jf. revisorloven § 7-1 første ledd. Finanstilsynet har merket seg at gjeld til aksjonær er konvertert til egenkapital i 2020.

Finanstilsynet finner at forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 220 punkt 12 og 13. Det vises også til ISQC 1 punkt 26 – 28.

4.3.1.2 Oppdrag I

Revisjonsselskapet påtok seg revisjonsoppdraget 10. desember 2019 etter at tidligere revisor fratradte 10. oktober 2019. Revisjonsselskapet påtok seg samtidig å revidere årsregnskapet for regnskapsåret 2018 på nytt.

Tidligere revisor avga før fratreden revisjonsberetning for 2018 med konklusjon om at revisor ikke kunne uttale seg om årsregnskapet. Grunnlaget for konklusjonen var at det var flere vesentlige mangler ved kontrollspor og dokumentasjon i regnskapet som medførte at revisor ikke kunne utføre revisjonen på en hensiktsmessig måte. Revisor har av denne grunn heller ikke kunnet uttale seg om registrering og dokumentasjon i revisjonsberetningen. Tidligere revisor har heller ikke kunnet delta på varetelling.

I akseptvurderingen har revisor notert følgende for å kunne påta seg revisjonsoppdraget:

"Selskapet har fått ny regnskapsfører fra 2019. Vi har stilt spørsmål om følgende regnskapsposter

- *Slik regnskapet er presentert nå så ser det ut som*

- *Det ytet lån/mellomværende til eier/nærstående part på over 1,5 mill (kto 1390 + kto 2915)*
- *Selskapet ligger etter med betaling av offentlige avgifter*
- *Varelageret er på over 1,6 mill*

Medfører dette riktighet?

Vi har mottatt tilfredsstillende svar på forholdet, herunder dokumentasjon på låneavtale (kto 1390), tilbakebetaling av lån fra eier på 767'. Varelageret er ikke reelt og beløpet må korrigeres og at offentlige avgifter skal betales i disse dager.

Utfra mottatt dokumentasjonen som er mottatt inkl tilbakemelding fra tidligere revisor så kan vi påta oss oppdraget.

- *Regnskapet føres på nytt for 2018*
- *Varelageret er tilfredsstillende dokumentert*
- *Lån til ekstern leverandør synes rimelig og tilfredsstillende forklart og dokumentert*
- *Eiere har tilbakeført mellomværende og off avgifter er betalt"*

Det har vært kommunikasjon mellom revisor og selskapets nye regnskapsfører om hvorvidt vedkommende er autorisert regnskapsfører. Regnskapsfører anfører at hun har vært godkjent som regnskapsfører fra 2015. Revisor fant henne ikke ved oppslag i Finanstilsynets virksomhetsregister. Revisor har ikke innhentet bevis for at regnskapsfører er autorisert for å verifisere regnskapsførers påstand.

På tidspunkt for gjennomføring av tilsynet i september 2020 hadde revisor verken mottatt nytt regnskap for 2018 eller 2019 til revisjon. Det var ikke skrevet nummererte brev til selskapet.

Finanstilsynets vurdering og konklusjon

Finanstilsynet mener at revisor ikke skulle ha påtatt seg revisjonsoppdraget før forholdene påpekt av tidligere revisor var brakt i orden. Bestemmelser om revisorskifte skal bidra til ryddighet i den revisjonspliktige delen av næringslivet. Dersom ny revisor ikke tar hensyn til forhold tidligere

revisorer har avdekket i sitt arbeid og ikke stiller krav til foretaket om at brudd på lover og forskrifter rettes, vil ikke reglene om revisorskifte virke etter sin hensikt. Den revisjonspliktige kan da drive videre og velge ny revisor når den valgte revisoren sier fra seg oppdraget. Det ansvar som påhviler påtroppende revisor i denne situasjonen, er en viktig del av den rollen revisor har som allmennhetens tillitsperson, jf. revisorloven § 1-2. Når tidligere revisor har konkludert med at han må fratre, må en revisor som vurderer å påta seg oppdraget gjøre en grundig vurdering av de forhold forrige revisor la til grunn for sin beslutning. I dette tilfellet er det ikke dokumentert det tilstrekkelige tiltak for å rette på forholdene som var forrige revisors begrunnelse for å fratre. I dette tilfelle innebærer det at årsregnskapet for 2018 skulle vært ført på nytt og at løpende bokføring for 2019 var ajour. Det vises til Finanstilsynets veiledning i temarapport om aksept og fortsettelsesvurderinger¹.

I tillegg skulle revisor kontrollert at ekstern regnskapsfører var autorisert. Revisor har ikke tatt opp forholdene om brudd på bokføringsloven om ajourhold av regnskapsopplysninger og regnskapslovens regler om fastsettelse av årsregnskap i nummerert brev. Finanstilsynet mener at forholdene i denne saken tilsier at revisor skulle ha skrevet nummerert brev til foretaket samt varslet fratreden hvis forholdene ikke ble brakt i orden innen rimelig tid.

Finanstilsynet mener det er grovt brudd på revisorloven §§ 7-2, 7-1, 5-4 og 5-2 annet ledd.

4.3.1.3 Oppdrag H

PKF Revisjon AS er registrert som selskapets revisor 29. juni 2020. Revisor har påtatt seg revisjonen fra og med årsregnskapet for regnskapsåret 2020. Selskapet har ikke tidligere hatt revisor. Årsregnskapet for 2019 viser at selskapet gikk med betydelige underskudd både i 2018 og 2019. Egenkapitalen per 31.12.2019 var negativ med kr 8 157 618.

I revisjonsdokumentasjonen for aksept av revisjonsoppdraget fremkommer det ingen vurdering av tidligere årsregnskap og betydningen av at selskapet har gått med betydelige underskudd, tapt egenkapitalen eller fremtidsutsiktene. Det forelå heller ikke dokumentasjon av at revisor har innhentet årsregnskap fra tidligere år. Under samtaler med oppdragsansvarlig revisor kom det frem at selskapet driver med datasystemer for videokonferanse. Som følge av Covid-19-pandemien, har selskapet etter det opplyste hatt en betydelig ordretilgang. Selskapet gjennomførte våren 2020 en kapitalforhøyelse som har tilført selskapet ca. kr 15 mill.

Finanstilsynets vurdering og konklusjon

Revisor må dokumentere de forhold som er relevante for å kunne akseptere revisjonsoppdraget. I dette tilfellet var tiltak for å sikre revisjonsklientens kapitalsituasjon sentralt. Det samme gjaldt selskapets fremtidsutsikter. Finanstilsynet anser at mangelfull dokumentasjon av disse forholdene er brudd på revisorloven § 5-3 første ledd.

4.3.2 Særlovgivning

Finanstilsynet gjennomgikk revisjonsutførelsen i tre mindre revisjonsoppdrag (oppdrag D – F) for selskap som er underlagt særlovgivning og har konsesjon fra Finanstilsynet.

¹ <https://www.finanstilsynet.no/contentassets/b61b9103c9744526a2f1b26a09e671e8/fellesrapport-tematilsyn-2010-revisors-aksept-og-fortsettelsesvurderinger.pdf>

I henhold til revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 250 og 315 skal revisor opparbeide seg en generell forståelse av det lov- og forskriftsmessige rammeverket som gjelder for enheten og bransjen, forståelse av enheten og dens omgivelser og hvordan enheten overholder dette rammeverket. Revisor skal innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for overholdelse av bestemmelser som generelt anses å ha direkte betydning for fastsettelse av vesentlige beløp og tilleggsopplysninger i regnskapet.

Finanstilsynet avdekket svakheter ved revisjonsutførelsen når det gjelder virksomhetsforståelse og overholdelse av lover og regler:

- Det er ikke angitt i planleggingsfasen hvilke konsesjonsvilkår som gjelder for foretaket og hvordan etterlevelse skal kontrolleres.
- Det er ikke kontrollert og dokumentert overholdelse av konsesjonsvilkår.

Finanstilsynet mener at i tillegg til etterlevelse av særlovgivningen, er overholdelse av konsesjonsvilkår sentralt for vurdering av foretakets grunnlag for fortsatt drift. Av denne grunn er det viktig å kontrollere overholdelse av konsesjonskrav. Finanstilsynet mener at det foreligger brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 250 og 315.

4.3.3 Test av kontroller

Angrepsvinkel for revisjon av inntekter og kostnader har i oppdrag E i hovedsak vært test av kontroller. Nøkkelkontrollene som skal testes er etter Finanstilsynets syn ikke identifisert. Det foreligger kun beskrivelser av rutiner i foretakene.

Finanstilsynet mener at de tester av kontroller som er gjennomført ikke er utført på en effektiv og systematisk måte. De revisjonshandlinger som er utført gir ikke tilstrekkelige og hensiktsmessig revisjonsbevis for de konklusjoner som er trukket. Finanstilsynet mener forholdet utgjør brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 315, 330 og 500.

4.3.4 Stikkprøver – utvalgsbasert testing

I oppdrag E og F er det valgt ut transaksjoner som skal testes ved både inntekts- og kostnadsrevisjonen. Grunnlaget (populasjonen) for utvalget er ikke begrunnet. Det samme gjelder utvalgsstørrelse og utvalgsmetodikk.

Finanstilsynet mener at forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 530 og § 5-3.

4.3.5 Revisjonsbevis innhentet fra eksterne kilder

Finanstilsynet konstaterer at det i revisjonsdokumentasjonen for de ulike revisjonsoppdragene fremgår at revisor har kontrollert regnskapsposten bank mot årsoppgave fra bank mottatt fra revisjonskunden.

Etter Finanstilsynets syn skal regnskapsposten bank revideres ved å innhente revisjonsbevis direkte fra eksterne kilder. Dette kan gjøres enten ved å innhente bankbrev eller ved egne observasjoner i revisjonskundens nettbank. Bankbrev er særlig viktig for oppdrag for foretak som oppbevarer klientmidler på klientbankkonti. For slike klienter er det ofte egne bestemmelser om fullmakt til å disponere klientbankkonti i særlovgivning.

Finanstilsynet mener forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 500 punkt 6 og 7.

4.3.6 Immaterielle eiendeler

I årsregnskapet for oppdrag J er det balanseført en immateriell rettighet på kr 2 753 955. Revisor har forespurt selskapet om grunnlag/vurdering av verdien bak de immaterielle eiendelene. Selskapet har satt opp en oppstilling over forventet omsetning. Forventet omsetning over 3 år anses å være en del høyere enn balanseført verdi på den immaterielle eiendelen. Revisor skriver at daglig leder slik sett har en forsiktig vurdering av verdiene. Revisor har ikke etterprøvd daglig leders estimat knyttet til fremtidig salg og heller ikke vurdert om det oppførte salget medfører kostnader som må hensyntas. Revisor har uten nærmere vurderinger konkludert med at verdien er rimelig og at det er god margin.

Finanstilsynet kan ikke se at revisor har utført revisjonshandlinger for å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessige revisjonsbevis for den regnskapsmessige oppførte verdien av de immaterielle eiendelene. Revisor har kun innhentet uttalelse fra ledelsen uten å etterprøve disse. Finanstilsynet finner at forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 540 punkt 6 og ISA500 punkt 6.

4.3.7 Fortsatt drift

For oppdrag J har revisor avgitt revisjonsberetning med presisering om usikkerhet om selskapets evne til fortsatt drift. Det vises også til beskrivelse over i punkt 4.3.1.1 om oppdragsvurdering for samme selskap. Selskapet hadde underskudd i årene 2013 til 2015. I 2016 var det overskudd, men i 2017 og 2018 var det igjen underskudd. 2019 viste et mindre overskudd. Egenkapitalen har vært betydelig negativ siden årsregnskapet for 2013. Per 31.12.2019 var egenkapitalen negativ med kr 1 978 553. Selskapet har betydelige lån fra aksjonærene. Per 31.12.2019 utgjorde lån fra aksjonærer kr 5 085 564. Av note 10 til årsregnskapet for 2019 fremkommer det blant annet at aksjonærene i henhold til styrevedtak er villige til å konvertere gjeld til egenkapital. Til tross for behov for betydelig styrking av egenkapitalen er slik konvertering ikke gjennomført.

Revisor har i revisjonsdokumentasjonen gjengitt styrets begrunnelse for fortsatt drift. Videre har revisor innhentet styreprotokoll samt perioderegnskap for juni 2020. I nummerert brev nr. 2 datert 16. juli 2020 tar revisor opp at selskapets egenkapital er tapt, og at styre er pålagt handleplikt dersom egenkapitalen og likviditeten er lavere enn forsvarlig, eller om mer enn halvparten av aksjekapitalen er tapt, jf. aksjeloven § 3-5. Revisor angir i brevet at styret straks må iverksette nødvendige tiltak for å sikre forsvarlig egenkapital og likviditet. Revisor har også i brevet opplyst om mulig erstatningsansvar for styret og dets medlemmer. Revisor har også i samme brev tatt opp at selskapet ikke har betalt skyldig merverdiavgift i henhold til fristene. Revisor har ikke tatt opp brudd på skattebetalingsloven knyttet til mangelfull bruk av egen skattetrekkkonto.

Finanstilsynet konstaterer at selskapet har drevet med negativ egenkapital over lang tid og at regnskapet viser at forholdet ikke kan bringes i orden ved den løpende driften. Selskapet har heller ikke fulgt reglene i skattebetalingsloven om bruk av egen skattetrekkkonto. Når selskapet over tid har drevet med underskudd og hatt negativ egenkapital, viser det etter Finanstilsynets vurdering at styret ikke har vilje og eller evne til å iverksette nødvendige tiltak i samsvar med aksjelovens bestemmelser. Finanstilsynet mener at revisor skulle krevd at selskapet gjennomførte gjeldskonverteringen for igjen få forsvarlig egenkapital. Alternativ skulle revisor ha avgitt negativ

konklusjon i revisjonsberetning og fratrudd fra revisjonsoppdraget. Revisor har ikke fulgt opp forholdene i nummerert brev til selskapets styre.

Finanstilsynet finner at forholdet er brudd på revisorloven § 5-2 annet ledd, jf. ISA 570. Det vises også til revisorloven § 5-6. Finanstilsynet har merket seg at det i revisjonsselskapets tilsvarende oppgitt at gjelden er konvertert i 2020.

4.3.8 Feil i avgitt revisjonsberetning

For oppdrag J er det i revisjonsberetningen for 2019 angitt feil selskap i beskrivelsen i konklusjonen. Forholdet er et eksempel på mangelfull kvalitetskontroll fra oppdragsansvarlig revisors side.

Dette er brudd på revisorloven § 5-6.

4.3.9 Manglende revisjonsbevis for ledelsens overholdelse av bokføringsregelverket

Det er konkludert positivt i revisjonsberetningene for alle kontrollerte oppdrag at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av selskapets regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringsskikk.

Finanstilsynet konstaterer at det i revisjonsdokumentasjonen for de ulike revisjonsoppdragene i liten grad er beskrevet hva som er revisors grunnlag for å konkludere på etterlevelse av bokføringsregelverket. Det foreligger for eksempel ingen sjekklister knyttet til de krav bokføringsloven med forskrifter stiller. For enkelte bransjer stiller bokføringsforskriften konkrete krav til for eksempel timelister, kassaapparat mv. Finanstilsynet finner at forholdet er brudd på revisorloven §§ 5-2 annet ledd og § 5-3, jf. ISAE-3000 punkt 48 og 79.

5. Oppsummering - revisjonsutførelsen

Finanstilsynet har avdekket vesentlige svakheter i revisjonsutførelsen. Finanstilsynet forutsetter at revisjonsselskapet iverksetter nødvendige tiltak for at revisjonsutførelsen fremover innrettes i samsvar med revisorlovens bestemmelser, herunder kravet til god revisjonsskikk. Finanstilsynet ber revisjonsselskapet utarbeide en tiltaksplan for å bringe revisjonsutførelsen i samsvar med revisorloven og god revisjonsskikk. Styrebehandlet tiltaksplan bes oversendes Finanstilsynet innen 30. juni 2021.

6. Vedtak om overtredelsesgebyr

6.1 Rettslig grunnlag

Overtredelsesgebyr kan ilegges for brudd på en rekke plikter etter hvitvaskingsregelverket, herunder bestemmelsene knyttet til risikovurderinger, rutiner, utførelsen av kundetiltak samt undersøkelse og rapportering. Hvilke overtredelser og hvordan overtredelsesgebyret skal beregnes følger av hvitvaskingsloven §§ 49 og 50, som lyder:

"§ 49. Overtredelsesgebyr

(1) Dersom rapporteringspliktige eller noen som har handlet på vegne av et rapporteringspliktig foretak, har overtrådt §§ 6 til 8, kapittel 4, §§ 25, 26, 27, 28, 30, 35, 36, 39, 42, forskrift gitt i medhold av disse bestemmelsene eller forskrift gitt i medhold av § 52, kan tilsynsmyndigheten ilegge den rapporteringspliktige overtredelsesgebyr.

Overtredelsesgebyr kan ilegges rapporteringspliktige foretak selv om ingen enkeltperson har utvist skyld. [...]

[...]

(4) Rapporteringspliktige som nevnt i § 4 første ledd bokstav d, f, l, m og o, annet og femte ledd, kan ilegges overtredelsesgebyr på inntil 9 millioner kroner. [...]

[...]

§ 50. Vurderingsmomenter for forbud mot å ha ledelsesfunksjon og vedtak om overtredelsesgebyr

Ved vurderingen av om det skal [...] ilegges overtredelsesgebyr etter § 49, skal det blant annet tas hensyn til

a) overtredelsens grovhet og varighet

b) overtrederens grad av skyld

c) overtrederens økonomiske evne

d) den rapporteringspliktiges risikovurderinger etter § 7 og rutiner etter § 8

e) fordeler som er oppnådd eller kunne ha vært oppnådd ved overtredelsen

f) om tredjeparter er påført tap

g) graden av samarbeid med myndighetene

h) eventuelle tidligere overtredelser av hvitvaskingsloven eller forskrifter med hjemmel i loven

De samme momentene skal hensyntas ved utmålingen av overtredelsesgebyr."

Vedtak om ileggelse av overtredelsesgebyr vil bygge på en helhetsvurdering. Vurderingen skal inkludere konkrete vurderinger av relevante momenter i hvitvaskingsloven § 50. Listen over vurderingsmomenter er ikke uttømmende og angir ikke hvilken vekt de ulike momentene skal ha i helhetsvurderingen.

6.2 Finanstilsynets vurdering

Et velfungerende system for å avdekke og forebygge hvitvasking og terrorfinansiering forutsetter god etterlevelse fra den rapporteringspliktiges side. Det er viktig for tilliten til hvitvaskingsregelverket og de rapporteringspliktige at brudd på regelverket oppdages og sanksjoneres. Bruk av overtredelsesgebyr innebærer at tilsynsenhetene ikke oppnår økonomiske fordeler av manglende etterlevelse av lovkrav, og vil ha en viktig allmennpreventiv virkning.

Tilsynet avdekket en rekke alvorlige brudd på revisjonsselskapets plikter etter hvitvaskingsregelverket. Det vises til gjennomgangen i punkt 3 over. Samtlige plikter som er brutt kan sanksjoneres etter hvitvaskingsloven § 49. De avdekkede forhold viser etter Finanstilsynets oppfatning en gjennomgående svikt i revisjonsselskapets etterlevelse av hvitvaskingsregelverket.

Når det gjelder overtredelsenes grovhet, legger Finanstilsynet til grunn at det skal ses hen til overtredelsens karakter. Bestemmelsene om virksomhetsinnrettet risikovurdering, oppdaterte rutiner og internkontroll er grunnleggende for å etterleve hensynet bak hvitvaskingsregelverket om å forebygge og avdekke hvitvasking og terrorfinansiering. Det samme gjelder arbeidsrutiner og etterlevelsen av disse. Det er særlig alvorlig med manglende risikovurdering og rutiner, eller større

svakheter i etterlevelsen av disse bestemmelsene. Svakheterne ved revisjonsselskapets virksomhetsinnrettede risikovurdering er i seg selv et grovt brudd på hvitvaskingsloven. Også manglende eller mangelfulle rutiner, som nevnt i punkt 2.1.2 foran, er i seg selv et grovt brudd på hvitvaskingsloven.

Når det gjelder overtredelsenes varighet, viser Finanstilsynet til at loven trådte i kraft 15. oktober 2018 og at tilsynet fant sted i september 2020. Revisjonsselskapet har derfor hatt tid på å innrette seg etter ny hvitvaskingslov og revisjonsselskapets pliktbrudd har dermed pågått i lang tid. Finanstilsynet viser for øvrig til at enkelte av pliktene som er brutt og som danner grunnlag for gebyr, også fulgte av 2009-loven. Dette gjelder blant annet krav til rutiner, internkontroll, identifikasjon og oppfølging av PEP, løpende oppfølging av kunde generelt, samt undersøkelser og rapportering.

Finanstilsynet har ved fastsettelsen av overtredelsesgebyrets størrelse tatt hensyn til at revisjonsselskapet i styremøte 10. september 2020 har fastsatt nye og oppdaterte rutiner.

I vurderingen av grad av skyld, må det forutsettes at revisjonsselskaper setter seg inn i regelverk som gjelder for virksomheten. Hvitvaskingsloven er et sentralt regelverk der revisorene skal ivareta viktige samfunnsmessige interesser. Gjennom revisorloven er revisjonsselskaper underlagt regelverk som skal sikre styring og kontroll av revisjonsrisiko og av revisjonsutførelsen. Dette innebærer at revisjonsselskapene er godt kjent med alminnelige prinsipper for risikostyring og internkontroll, som også er de som gjelder for styring og kontroll av risikoen etter hvitvaskingsloven. For at denne risikoen skal håndteres på forsvarlig i samsvar med hvitvaskingsloven må revisjonsselskapets ledelse ha oppmerksomhet rettet mot dette området, prioritere arbeidet og sette av tilstrekkelige ressurser, herunder til å sikre at de ansatte får nødvendig opplæring. Finanstilsynet mener at dette ikke har vært situasjonen i revisjonsselskapet.

6.3 Finanstilsynets vedtak

På bakgrunn av de forhold som er omtalt i tilsynsrapporten, ilegger Finanstilsynet PKF Revisjon et overtredelsesgebyr på 200 000 kroner for overtredelse av §§ 7,8, 9, 13, 14, 18, 24, 25, 30 og 35 i lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering, jf. § 49, jf. § 50.

Dette vedtaket kan påklages innen 3 uker etter at vedtaket er mottatt. Klage sendes Finanstilsynet. Klageinstans er Finansdepartementet. Forvaltningsloven §§ 18 og 19, om partenes adgang til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter, gjelder. Det kan søkes om utsatt iverksetting av vedtaket, jf. forvaltningsloven § 42.

Overtredelsesgebyrer innkreves av Skatteetaten ved Statens innkrevingsentral. I tilfeller der vedtaket ikke påklages vil Statens innkrevingsentral sende krav om betaling umiddelbart etter klagefristens utløp. I tilfeller der vedtaket påklages, sendes kravet etter at klagen er avgjort av

Finansdepartementet. Statens innkrevingssentralers frist for betaling er 3 uker etter faktura er sendt.

For Finanstilsynet

Anne Merethe Bellamy
direktør

Anders Hole
seksjonssjef

Dokumentet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevne signaturer.